

BIBLIOTEKA
SHËTETIT

398

575.

FOLKLORI MUZIKOR SHQIPTAR

ORGANOGRAFIA

PER SHKOLLËN E MESME
MUZIKORE

SHTËPIA BOTUESE
E LIBRIT SHKOLLOR
TIRANE, 1975

398
575.

R. SOKOLI

FOLKLORI MUZIKOR SHQIPTAR

(ORGANOGRAFIA)

PËR SHKOLLËN E MESME MUZIKORE

SHTËPIA BOTUESE E LIBRIT SHKOLLOR
TIRANË, 1975

HYRJE

Populli ynë ka trashëguar nga të parët shumë lloje veglash muzikore, të cilat paraqesin interes si nga pikëpamja e ndërtimit të tyre artizanal, ashtu edhe për origjinën e tyre, për mënyrën e përdorimit, për mundësitë e shprehjes e të tjera.

Nëpër qytetë e fshatra, sidomos me raste festash popullore e dashmash, dëgjohen tingujt e këtyre veglave muzikore karakteristike.

Njohja dhe studimi i këtyre veglave ka rëndësi të shumëfishtë për kulturën dhe artin tonë kombëtar: nëpërmjet tyre depërtojmë më thellë në cilësitë e muzikës sonë popullore, meqë nga këto vegla kushtëzohet repertori instrumental; nga struktura e shkallëve të tyre varet struktura e joneve (melodive) me intervalet karakteristike, me regjistrat e me shumë veçanti të tjera; nga cilësia e kumbimit të veglave varet edhe ngjyrësia, d.m.th. timbrika e melodive përkatëse.

Sipas botëkuptimit materialist, çdo shfaqje e jetës kushtëzohet nga disa faktorë materialë. Duke u nisur nga ky parim dialektik, duhet të pranojmë se edhe shtjellimi i shprehjeve muzikore lidhet ngushtë me disa faktorë materialë, konkretisht me vetë cilësinë e veglave muzikore. Në fakt, me zhvillimin e tyre përkon pak a shumë edhe vetë zhvillimi i muzikës. Nëpërmjet studimeve organologjike ne mund të depërtojmë në prirjen ose në shijen muzikore të popullit tonë dhe, njëkohësisht, mund të shkoqitim disa çështje të ndërlikuara të folklorit tonë muzikor. Së këndejmi, pra, studjuesit e kulturës së popullit tonë mund të vërejnë, krahas përvojës së breznive të ndryshme, edhe marrëdhëniet ose shkëmbimet e tyre me traditat e popujve të tjerë.

Duke parashtruar njoftime të hollësishme rreth veglave muzikore që përdor populli ynë, ne nuk do t'i shqyrtojmë ato vetëm si mjete që nxjerrin tinguj, por do t'i vështrojmë edhe si organizma që kanë historinë e tyre, që lidhen me vetë jetën e popullit dhe që pasqyrojnë rrethanat ose kushtet materiale të viseve ku përdoren. Po t'i vështronim këto vegla vetëm si eksponate muzeumi, nuk do të depërtonim dot në cilësitë e muzikës instrumentale të popullit tonë. Prandaj, krahas ndërtimit të veglave, mënyrës së akordimit, cilësisë së tingujve e të tjera, do të përshkruajmë gjithashtu edhe mënyrën e përdorimit. Kryesisht do të përshkruajmë ato vegla që punohen dhe që përdoren nga vetë instrumentistët popullorë. Përsa u përket veglave të fabrikuara apo të importuara nga jashtë, do të kufizohemi për të sqaruar vetëm çështjen e depërtimit të tyre në folklorin tonë, duke vënë në dukje ndonjë karakteristike që ka lidhje me përdorimin e tyre.

Një nga kërkesat e studimeve organologjike është edhe gjurmimi i

përhapjes gjeografike të veglave muzikore që përdor populli. Ato ndryshojnë pak a shumë nga njëra krahinë në tjetrën, ashtu siç ndryshojnë edhe këngët, vallet, doket e zakonet etj.

Krahas gjendjes së tyre të tanishme, duhet gjurmuar edhe e kaluara e tyre, nëpërmjet burimeve arkeologjike, historike, ikonografike, letrare etj. Dihet se që në kohët e lashta muzika dhe vallëzimi i kanë dhënë tema ose motive skulpturës, pikturës etj.; skalitjet dhe pikëzimet e ndryshme, zbulimet e enëve dhe ikonat e vjetra janë dëshmi të çmueshme për organografinë, dëshmi që jo vetëm plotësojnë njohuritë tona rreth historisë së disa veglave, por që nganjëherë ndihmojnë edhe për të gjetur prejardhjen e tyre. Për këtë qëllim vlejnë shumë edhe burimet letrare, d.m.th. tekstet më të vjetra të gjuhës shqipe, së bashku me shënimet e kronistëve, misionarëve dhe udhëtarëve të ndryshëm që kanë kaluar nëpër vendin tonë. Në mungesë të dëshmimeve arshivale të mjaftueshme për të kaluarën e disa veglave, na vlejnë shumë edhe studimet krahasuese me traditat e popujve të tjerë, siç do të shohim herë pas here. Për të hëdhur më shumë dritë në prejardhjen e veglave na ndihmon mjaft edhe filologjia, nëpërmjet shqyrtimit të emrave. Për këtë arsye kemi qëmtuar nëpër krahinat e vendit tonë emërtimin e veglave, një gjë e tillë dëshmon njëkohësisht edhe për pasurinë e madhe të thesarit tonë gjuhësor. Gjithashtu s'u la pas dore edhe sa thotë populli për veglat muzikore nëpërmjet proverbave, gojzhanave, këngëve etj.

Siç do të vihet re gjatë parashtrimit të lëndës, disa nga veglat muzikore që përdor populli ynë kanë origjinë shumë të lashtë. Disa nga këto vegla i kanë degëzimet ose motërzimet e veta edhe ndër traditat e popujve të tjerë. Ato që na erdhën nga jashtë me baticat historike, u bënë vendase me kalimin e kohës, duke iu përshtatur traditës sonë dhe njëkohësisht duke ruajtur diçka nga origjina e tyre. Edhe këto vegla, pavarësisht nga prejardhja e tyre, paraqesin rëndësi për studim, qoftë si dëshmi të realitetit tonë historik në rrethanat e ndryshme, qoftë si pasqyrë e shijës muzikore të popullit tonë që i përvetësoi.

Studimi shkencor rreth veglave muzikore kërkon edhe një renditje sistematike, e cila mund të bëhet në disa mënyra: a) sipas lëndës përbërëse, b) sipas stileve ekspresive, c) sipas parimit artistik të nxjerrjes së tingujve, etj. Me mënyrën e parë, d.m.th. sipas lëndës përbërëse, klasifikoheshin qëmoti veglat muzikore në Kinën e lashtë. Me mënyrën e dytë, d.m.th. sipas stileve ekspresive, klasifikohen sot veglat në orkestrat simfonike. Shumica e studjuesve të organologjisë*) i klasifikojnë veglat muzikore me mënyrën e tretë, d.m.th. sipas parimit akustik të nxjerrjes së tingujve. Dikur teoricienët indianë i patën ndarë veglat muzikore në katër kategori kryesore: a) vegla me korda, b) vegla frymore, c) vegla me membranë, ç) vegla metalike me goditje. Këtë klasifikim e përqafoi muzeografi belg Viktor Mahillon (1841-1924, njihet si themelues i shkencës organologjike), i cili, pas një pune të gjatë 50-vjeçare, hartoi për muzeun e konservatorit të Brukselit një katalog 5 vëllimesh, që mbahet si vepër the-

*) Organologjia është shkencë që merret me studimin e veglave muzikore. Emri i kësaj shkence vjen nga greqishtja «organon» ose nga latinishtja «organum», që do të thotë mjet, vegël muzikore etj. Kjo shkencë përmbledh organologjinë, që merret me mënyrën e përdorimit të veglave dhe me morfologjinë e tyre, si edhe teknologjinë, që merret me përshkrimin e ndërtimit të veglave ose me mënyrën e ndreqjes së tyre.

melore e organologjisë. Ai e ndryshoi emërtimin si më poshtë: a) vegla kordofone, b) vegla aerofone, c) vegla membranofone, ç) vegla autofone (më vonë u zëvendësua me idiofone). Kriteri i renditjes së V. Mahillonit erdhi duke u përkryer më vonë nga studjues të tjerë. Megjithëse ky kriter është pranuar përgjithësisht si bazë metodologjike për çdo studjues, prapëseprapë ka disa të meta, sepse, në radhë të parë, nuk merr parasysh zhvillimin historik të veglave dhe së dyti, cilësinë e kumbimit të tyre. Në mënyrë të veçantë ngjyrësinë e tingujve të ndryshëm nuk arrijnë të na e japin as me nota muzikore, as me fjalë përshkruese (si. p.sh. «tingull i qartë» ose «tingull i errët», «i plotë», «i dobët», «i fortë», «i hollë» etj.). Tani këtë të metë e plotëson fonografi, manjetofoni e të tjera mjete teknike të reja, që na ndihmojnë për t'u njohur konkretisht me veçantinë timbrike të çdo vegle.

Gjatë parashtrimit të lëndës do të shihet se populli ynë shfrytëzon gjithfarë lëndësh për të sajuar mjetet dhe veglat e veta muzikore, si p.sh.: gjethet e pemëve, tytat e kallamishteve, drurët dhe lëkurën e tyre, fijejt e barit e të tjera lëndë bimore; shfrytëzon gurët, gypat, disqet metalike e të tjera lëndë të gjinisë xeherore; shfrytëzon pupla shpendësh, lëkura, kocka e të tjera lëndë me origjinë shtazore; arrin të shfrytëzojë deri edhe pjesët e trupit të vet. Do të shihet, gjithashtu, se shumica e veglave muzikore, që sajton populli ynë, paraqiten fare të thjeshta nga ana teknologjike, p.sh.: asnjëra nga veglat e gjinisë aerofone nuk ka ndonjë mekanizëm në trup, d.m.th. nuk ka ndonjë çelës për vrimat, ato nuk kanë as edhe ndonjë diapazon të caktuar. Rrallë herë tyta e tyre paraqitet me përpjesëtime të përpikta midis vrimave. Edhe tastiera e veglave kordofonë, që sajohen nga populli, nuk është e ndarë racionalisht në mënyrë të saktë, prandaj shkallët e tyre nuk janë të temperuara. Megjithatë, disa nga këto vegla na ndihmojnë mjaft në zgjidhjen e çështjeve tanalo-modale të muzikës sonë popullore. Prandaj, krahas hollësive teknologjike rreth ndërtimit të veglave, do të jepen shkoqitje rreth lidhjeve midis këtyre veglave dhe muzikës sonë popullore, për të parë se deri në ç'pikë meloditë varen e kushtëzohen nga mundësitë organologjike, d.m.th. nga ndërtimi, shkalla, regjistri, timbri dhe mënyra e përdorimit të veglave përkatëse etj.

Duke përfitur nga përvojat shkencore më të mira, veglat muzikore të popullit tonë do t'i renditim sipas kriterëve të organografisë metodike në katër gjinitë kryesore: a) idiofone, b) membranofone, c) aerofone, d) kordofone dhe në degëzimet e tyre. Vendin e parë në këtë renditje do ta zënë mjetet trupore.

I. MJETET TRUPORE

Trupi i njeriut përmban në vetvete disa mjete kumbuese që, padyshim, janë më të hershme se çdo vegël muzikore. Sipas mendimit të shumë muzikologëve, duket se këto mjete kanë shërbyer që në zanafillë të njerëzimit dhe janë burimi më i parë i muzikës.

Zëri dhe kategoritë e tij Në krye të të gjitha këtyre mjeteve qëndron zëri. Ky mjet i gjallë dhe i mrekullueshëm, ky mjet i fjalës dhe i këngës mund të konsiderohet si vegla muzikore më e përsosura për shprehjen e ndjenjave dhe të mendimeve. Emri teknik i kësaj «vegle» është «*larinks*» (gurgulli). Zërat e njerëzve ndryshojnë pikërisht sipas ndërtimit të gurgullit dhe ndahen në tri kategori kryesore; 1) zëra grash, 2) zëra burrash dhe 3) zëra fëmijësh. Këto tri kategori kanë degëzimet e tyre, p.sh. zëri i grave ndahet në: a) *sopran* ose zë i lartë (që mund të jetë lirik, dramatik koloraturë etj.), b) *mexosopran* ose zë i mesëm (që mund të jetë gjithashtu lirik ose dramatik) dhe c) *alto* e *kontralto* ose zë i ulët. Kurse zëri i burrave ndahet në: a) *tenor* ose zë i lartë (që mund të jetë altino, lirik, dramatik dhe liriko-dramatik), b) *bariton* ose zë i mesëm (që mund të jetë gjithashtu lirik dhe dramatik) dhe c) zë i ulët, d.m.th. *bas-bariton*, *bas* i thjeshtë dhe *bas* i thellë. Edhe zëri i fëmijëve ose, siç i thonë ndryshe, «*zëri i bardhë*», ndahet gjithashtu në «*sopran*» dhe në «*alto*». Pavarësisht nga emërtimi i njëjtë, dy kategoritë e fundit ndryshojnë nga zërat e grave, madje disa dallime të vogla mund të bëhen edhe sipas gjinisë së fëmijëve, qoftë në shtrirjen e regjistrave, qoftë në kumbimin e tyre. «Zëri i bardhë» i vajzave zakonisht është më i dobët se zëri i djemve; veç kësaj ai është më pak i ngjeshur dhe përgjithësisht nuk kumbon me krahëror, madje as ndër tonet qendrore nuk e ka atë kumbim të fortë, si të thuash metalik, që ka zëri i djemve në pjesën më të madhe të shtrirjes.

Ndryshimet sipas krahinave dhe individëve Mënyrat e shprehjes së zërave shkallëzohen që nga ligjërimet deri te këngët e ndryshme, ku fjalët dallgëzohen në jone. Çdo popull këndon pak a shumë me mënyrën e vet, mënyrë e cila shkon duke ndryshuar në përshtatje me veçoritë kombëtare dhe me sistemin fonetik të gjuhës përkatëse.

Ndryshimet kombëtare në mënyrat e të kënduarit janë vërejtur prej kohësh. Siç dihet, secila gjuhë ka disa farë intonacionesh, që e dallojnë nga gjuhët e tjera. Shqiptimi i fjalëve të ndryshme tingëllon me intervale karakteristike, me theksime, ritëm, vlerë zanoresh e me sa e sa cilësi fonetike, që dëgjohen si në bisedë, ashtu edhe në këngët e popujve të ndryshëm. Shumica e muzikologëve, që janë marrë me këtë çështje, pohojnë lidhjet e dukshme midis veçantive gjuhësore me ato muzikore të popujve.

Por, duke pohuar këtë lidhje, nuk mohojnë faktorët e tjerë që luajnë rolin e tyre në mënyrën e të kënduarit, si p.sh rolin e ambientit që ndikon mjaft në përbërjen e gurgullit dhe, për pasojë, në cilësinë e zërit. Kjo mund të vërehet edhe midis krahinave të atdheut tonë. Zëri i malësorëve të veriut ndryshon nga ai i fusharakut të Zadrimës ose nga ai i myzeqarit etj. Se ku qëndrojnë ndryshimet midis tyre, nuk thuhet dot me dy fjalë, ashtu si nuk thuhet dot arsyt përse në një vend ose në një krahinë këndojnë me zë hundor dhe përse në një vend ose krahinë tjetër këndojnë me grykë ose me zë koke etj. Në rast se ndryshimet krahinore në shqiptimin e zanoreve, të gjysmëzanoreve dhe të bashkëtingëlloreve mund të shpjegohen nëpërmjet burimeve fonetike të dialekteve përkatëse, anasjelltas nuk mund të shpjegohen po aq lehtë si ndikimi i ambientit cilësitë e zërave, mënyra e nxjerrjes së tyre, ngjyrësia e posaçme e sidomos diapazoni. As nuk mund të bëhen klasifikime krahinore përse u përket shtrirjes dhe vëllimit të zërave, meqë nga kjo pikëpamje ndryshimet shkojnë edhe sipas individëve: në të njëjtin vend gjenden këngëtarë që këndojnë me regjistër të lartë krahas atyre që këndojnë në regjistër të mesëm ose të ulët. Veç kësaj, çdo zë është i pajisur me një timbër të veçantë, personal, që e dallon midis zërave të tjerë. Si përfundim, ende nuk përcaktohet dot se çka varet nga «natyra» dhe çka varet nga «tradita» në mënyrën e të kënduarit popullor. Megjithatë, pa u futur në shqyrtime të hollësishme, mund të bëhen disa vrojtime interesante, por këto nuk duhen marrë në mënyrë të prerë.

Zërat e këngëtarëve tanë popullorë

Në përgjithësi mund të thuhet se zërat e këngëtarëve popullorë të vendit tonë ndahen në tri kategoritë kryesore, që u parashtuan më lart, si dhe në degëzimet e tyre. Zakonisht shtrirja e tyre kufizohet në një ose dy regjistra. Duke kënduar në të shumtën e rasteve me fyt, notat e hapëta të grykës arrijnë deri në një farë lartësie.

Malësorët e Shqipërisë Veriore këndojnë përgjithësisht me regjistër të lartë, që t'u shkojë zëri «deri në kupë të qiellës», siç thonë ata. Sa më i lartë e sa më i fortë që të jetë zëri, aq më shumë u pëlqen. Ata thonë «za si pushka» dhe kjo është një ndër cilësimet lavdëruese që dëgjoher më shpesh në gojën e tyre; kurse zërat e ulët si bariton dhe bas, në përgjithësi nuk u pëlqejnë. Është e ditur se sa më lart që të ngjitet zëri, aq më i zoritur, më i hapët dhe më i ashpër do të dalë. Pikërisht nga kjo veti quhen «këngë piskë» disa melodi të malësorëve, të cilat shtjellohen në një regjistër të lartë ku zëri «pisket», d.m.th. gërthet. Kur ua thonë këngëve piskë, ose maje-krahi, malësorët e veriut i mbyllin të dy veshët me duar, u japin bërrylave dhe kokës përpjetë (shih fig. nr. 1) dhe i mëshojnë zërit me sa fuqi që kanë, duke shpërthyer në tinguj të lartë, të fortë, si të çjerrë, që në disa pika të ndjeshme dridhen në mënyrë karakteristike. Gjymtyrët dhe frazat e lira të melodive «piskë» shtjellohen me lëvizje të gjera, sipas formulave tradicionale, që ndryshojnë pak a shumë nga njëri fshat në tjetrin apo edhe nga njëri këngëtar në tjetrin. Të dëgjosh ndonjë këngë të tillë duke buçitur së largu ndër malet tona, të lë një përshtypje të fortë: ndonëse të ashpra, ato kumbojnë natyrshëm dhe enden duke dallgëzuar, të lira, pa masa të caktuara. Në të vërtetë ato këngë të forta, që shtjellohen plot lakime e dredhime, janë, si të thuash, shprehje e natyrshme e haresë, janë shpërthime emocionesh të papërmbajtura. Bu-

rimet historike të mesjetës (shek. XIII) dëshmojnë se si merreshin vesh malësorët tanë midis tyre, nga një mal në tjetrin. Me sa duket, këngët «maje-krahit» lindën në këto kushte gjeografike si zëdhënie për të komunikuar nga larg.

Fig. 1

Ky element tipik, që dëgjohet edhe në muzikën instrumentale të atyre viseve (sidomos në pjesët e ashtuquajtura «me të qarë»), merr hov në mbarim të çdo vargu, nganjëherë në mes të vargjeve apo edhe në mes të fjalëve, zakonisht me kapërcime në intervalin e sekstës së madhe. Kapërcime të tilla nuk intonohen dot aq lehtë pa stërvitje.

I çuditshëm është kumbimi i brendshëm i zërit të disa këngëtarëve të Shqipërisë Jugperëndimore, kur «ia kthejnë me grykë» në këngët polifonike (me iso).

Duke zbritur nga Malësitë e Veriut, ashpërsia e zërave sa vjen e zbutet, sidomos në këngët qytetare ku kërkohet më shumë ëmbëlsi e shprehje, të cilat nganjëherë arrijnë në disa nuanca të lëmuara si kadife. Kundrejt kësaj ëmbëlsie, nëpër disa fshatra fushore të Shqipërisë së Mesme (edhe Veriore) kemi zërat e mprehtë dhe therës të femrave, të cilat këndojnë në pjesën e sipërme të fytyrës, zëra që, duke kumbuar nga larg, të kujtojnë timbrin e pipzave.

Kudo në vendin tonë kemi këngëtarë popullorë që këndojnë në mënyrë karakteristike. Disa e nxjerrin zërin drejt nga fyti, disa të tjerëve u kumbon nëpërmjet gjoksit dhe kokës; disa këngëtarë popullorë e veshin zërin me theksime hundore dhe me disa dridhje karakteristike, disa të tjerë dinë ta nxjerrin zërin me gjithfarë kumbimesh plot me efekt: që nga theksimet e çjera deri të flatrimet me nuanca të holla. Interesante janë theksimet në falset, të cilat dëgjohen nëpër gjymtyrët melodike të disa këngëve të Shqipërisë Veriore dhe Verilindore (nga Kraja në rrethin e Krujës, nëpër krahinën e Lumës). Këto theksime janë si thirrma mbështetëse, që tingëllojnë afërsisht në oktaven e tingujve realë. Kurse nëpër Shqipërinë Jugore jonet e vajtimeve shtjellohen me gorgexhe tipike, duke kaluar me interjeksione nga regjistri i gjoksit në regjistrin e kokës.

Dridhjet e zërit

Në zërin e shumë këngëtarëve popullorë dëgjohen disa dridhje, që përftohen nga dallgëzimet e ajrit në aparatit zanor, ose nga ndonjë nxitje e jashtme, siç është ngacmimi i fytit me gisht për t'i dhënë zërit dridhje artificiale. Kjo mënyrë të kënduari ushtrohej dikur edhe nga femrat gjirokastrite *).

Shumë origjinale janë dridhjet e zërit që shkaktohen me anë të lëvizjeve të nofullës të disa vajtojca bregdetare në Shqipërinë Jugperëndimore (p.sh. Borshi).

Përveç ngacmimeve të jashtme të fytit ose të nofullës, dridhjet e zërit të disa këngëtarëve popullorë (p.sh. të himariotët) përftohen edhe nga një farë trazimi të brendshëm ose nga vetë frymëmarrja e tyre. Është e qartë se këto dridhje zëri, që vërehen si dobësi nga estetika shkollore, lidhen me shijen muzikore të krahinës përkatëse. Edhe në zërin e këngëtarëve qytetarë të Shqipërisë së Mesme e të Veriut dëgjohen disa dridhje karakteristike së bashku me disa grimcime tonale gadi të pakapshme: është një teknikë tradicionale për ta përdredhur zërin në disa hollësi të imëta, që nuk shkruhen dot në pentagram. Këto farë valëzimesh në zërin e disa këngëtarëve popullorë të Shqipërisë së Mesme shndërrohen shpeshherë në melizma grykësore dhe hundore. Nganjëherë endin mbi një rrokje të vetme disa tinguj të shkoqur pors rruaza. Vetëkuptohet se cilësia e zburimeve zanore varet, në radhë të parë, nga aftësitë e vetë këngëtarëve, sepse sikush e dredh dhe e përdredh zërin pak a shumë sipas shijes dhe sipas mundësive teknike që zotëron. Por edhe këtu mund të bëhet një farë dallimi sipas krahinave dhe sipas tipit të këngëve. P.sh.: këngëtarët e malësive të veriut i stolisin meloditë e tyre me gërshetime të shpejta të tingujve të afërm (trile, mordente, grupete etj.), ndërsa melizmat e ndërlikuara dëgjohen më tepër në këngët e ahengut qytetar të Shqipërisë së Mesme e të Veriut, që kanë lakime të mekura. Zvarritjet e zërit poshtë ose lart (glisando), nga një tingull në tjetrin, janë karakteristike për këngëtarët popullorë të Shqipërisë Jugore.

Të fërshëlyerit

Disa nga zburimet e lartpërmendura të këngëtarëve tanë, d.m.th. dridhjet, zvarritjet, imtësitë tonale etj., dëgjohen edhe në të fërshëlyerit. Mënyrat e të fërshëlyerit vlejné për t'u studjuar, sepse, sipas disa muzikologëve, pikërisht nga kjo muzikë trupore zunë fill shumë vegla të gjinisë aerofone: duket se njeriu parahistorik, duke rrumbullakosur buzët ose duke futur gishtërinjtë në gojë e duke i mëshuar frymës për të nxjerrë fërshëllime, kuptoi dikur parimin themelor të veglave aerofone. Populli ynë shfrytëzon disa mënyra të fërshëlyerit, si për qëllime praktike, ashtu edhe për kënaqësi. Mënyra më e rëndomtë e të fërshëlyerit bëhet nëpërmjet buzëve të rrumbullakosura, duke i nxjerrë tingujt nga një vrimë e hapur midis tyrer (shih fig.

*) Kështu këndojnë vashat e Postribës ose ato të Malësisë së Gjakovës. Me sa duket kemi të bëjmë me mbeturina të një tradite vokale të lashtë, siç dëshmojnë të dhëna arkeologjike të Mesopotamisë e të Egjiptit, të cilat paraqesin pamje nga të kënduarit me gisht në fyt.

nr. 2 dhe 3). Kemi pastaj një mënyrë tjetër të fërshëllëyeri nëpërmjet dhëmbëve të shtrënguar, duke i lënë buzët të hapura (fig. nr. 4), pastaj, duke goditur me 4 gishtërinjtë e njëjës dorë në buzën e poshtme, si në telat e harpës (fig. nr. 5), jonet fërshëllëyese thërmohen në tinguj të shkoqur. Një farë fërshëllime karakteristike nxjerrin fëmijët e vendit tonë, duke i mbledhur kupat e dy duarve në trajtë lëmshi (fig. nr. 6) dhe duke mbështetur buzët në plasën midis dy gishtërinive të mëdhenj: kur fryjnë, dalin që andej tinguj që të kujtojnë kukatjen e qyqes.

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

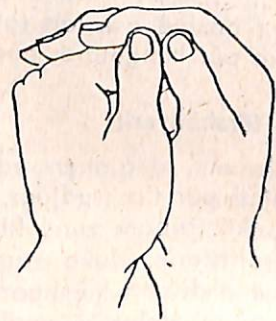

Fig. 6

Pothuaj kudo nëpër atdheun tonë kemi fërshëllëyes të mirë, që dinë të nxjerrin gjithfarë gurgullimash dhe cicërimash, duke lëvizur lirisht gjuhën në zgavrën e gojës. Fërshëllimat më të forta i nxjerrin me anë të gishtërinjve në gojë: një gisht i kthyer në gjuhë (fig. nr. 7), ose dy gishtërinj të njëjës dore (i dyti me të pestin), ose nga dy gishtërinj të çdo dore, të